

Е. Іскендеров,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОНАХОДНА РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ У ДОСУДОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 2 КПК України «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, було притягнуто до відповідальності у міру його вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Варто підкреслити, що відповідна норма нового КПК України має не декларативний характер, а містить конкретні правові приписи, які згодом не лише конкретизуються в інших процесуальних нормах Кодексу, але й містяться у документах європейського співтовариства. Основою міжнародно-правової бази прокурорського нагляду є, без сумніву, Європейська конвенція із захисту прав людини і основоположних свобод, в якій врегульовані найуразливіші аспекти взаємовідносин громадян та органів правопорядку, особливо в тому, що стосується додержання особистих прав. У Рекомендації Ради Європи щодо ролі прокуратури у системі кримінального судочинства зазначено: «Прокурори... гарантують застосування закону, коли його порушення веде до кримінальних санкцій, враховуючи як права особи, так і ефективність системи кримінального судочинства», тобто прокурор, з одного боку, повинен охороняти і захищати права особи, а з іншого — дбати

про належну дієвість системи кримінального провадження [1, 98]. У свою чергу, Конференція генеральних прокурорів країн Європи підкреслила, що «органи переслідування, відіграючи ключову роль у боротьбі зі злочинністю, водночас захищають верховенство права і забезпечують глибоку повагу до Європейської конвенції із захисту прав людини» [2, 2].

До 2013 р. органи прокуратури України вступили з оновленою у 2012 р. нормативною базою прокурорського нагляду у цій сфері, що проявилось у:

1) прийнятті і набутті в основному чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України);

2) внесенні змін до чинного Закону України «Про прокуратуру» законами № 4652 від 13.04.2012, № 4711 від 17.06.2012, № 5178 від 05.07.2012, № 5888 від 18.09.2012 р.;

3) виданні нових галузевих наказів Генеральним прокурором України щодо завдань прокурорського нагляду за додержанням законів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності та досудовому кримінальному провадженні, інших документів нормативного характеру, зокрема щодо порядку ведення Єдиного реєстру кримінальних правопорушень.

Передусім новою термінологією у новому КПК України обумовлено зміни, які внесено до ст. 29 «Предмет нагляду» і ст. 30 «Нагляд за додержанням законів, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство» (остання назва з поваги до Конституції України збережена поки що в такому вигляді, в якому вона фігурує в Основному Законі). Але при цьому викликають сумнів дві обставини.

По-перше, те, що у п. 5 ст. 29 Закону про прокуратуру збереглося таке завдання, як здійснення заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяли їх вчиненню, і аналогічна вимога міститься у ст. 30 (п. 3 ч. 1). Водночас у чинному КПК відсутні норми, які, на відміну від попереднього КПК, регламентували б діяльність слідчого і прокурора щодо встановлення причин злочинів та умов, що їм сприяли, і вжиття заходів щодо їх усунення. Із цього приводу потрібні відповідні роз'яснення.

По-друге, у ч. 3 ст. 29 Закону про прокуратуру збереглася норма, відповідно до якої, «здійснюючи нагляд, прокурор вживає заходів до узгодження дій правоохоронних органів у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень». Існування такої норми викликає сумнів із часів закріплення в Законі координаційної діяльності прокуратури, яка, власне, і являє собою форму узгодження прокурором діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності.

Що ж стосується оперативно-розшукової діяльності, то вона є або підготовчою стадією кримінального провадження, або супроводжує його. У наказі Генерального прокурора України «Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність» від 3 грудня 2012 р. № 4/1гн [3] на прокурорів покладено обов'язок забезпечити належну організацію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб (п. 1). При цьому слід звернути увагу, що додержання прав людини і громадянина, у тому числі щодо недоторканності особистого життя, житла і таємниці листування,

телефонних розмов, телеграфної кореспонденції та інших форм приватного спілкування, банківських вкладів і рахунків, вжиття невідкладних заходів до поновлення порушених прав та притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності розглядаються як критерії оцінки ефективності прокурорського нагляду у цій сфері (п. 19.1 наказу).

Прокурори повною мірою повинні використовувати свої права, передбачені законом, щодо проведення перевірок, усунення порушень, допущених при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, поновлення порушених прав і свобод громадян.

Водночас потрібно звернути увагу на неточність, яка міститься в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4]. Пунктом 10 ч. 1 цього Закону передбачено, що прокурор «опротестовує незаконну постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Принесення протесту зупиняє проведення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які дано судом». Це законодавче положення потребує внесення змін із таких причин. По-перше, сучасний підхід законодавця стосовно реагування прокурора на судові рішення виходить із того, що прокурор не опротестовує, а оскаржує рішення суду. По-друге, на теперішній час внесення актів прокурорського реагування не може зупиняти виконання судових рішень, навіть за умов, що рішення суду видається прокурору незаконним.

Отже, зазначений пункт доцільно викласти так:

«оскаржує постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів. Прокурор може звернутися до суду з клопотанням про зупинення оперативно-розшукових заходів, дозвіл на які надано судом».

Основний Закон, КПК України та Закон України «Про прокуратуру» надають прокуророві достатнє коло повноважень для захисту прав і свобод учасників кримінального провадження.

Як зазначає Л. Лобойко, «предметом відання прокурора є всі кримінально-процесуальні відносини, що виникають на території, окресленій межами адміністративного району, області чи держави в цілому. Прокурор здійснює нагляд за законністю в діяльності всіх органів, уповноважених здійснювати кримінально-процесуальну діяльність, незалежно від їхньої відомчої належності. Діяльність цих органів у досудовому провадженні є предметом нагляду прокурора. Він може вступити у будь-яку кримінальну справу і здійснювати у ній слідство. Те саме можна сказати і щодо реалізації прокурором функції державного обвинувачення в суді» [5, 105].

Видання Генеральним прокурором України наказу «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному судочинстві» № 4гн від 19 грудня 2012 р. [6] можна розглядати як нове явище у нормотворчості такого роду. Попередні накази і Генерального прокурора СРСР, і Генерального прокурора України завжди видавались окремо з питань як нагляду за розслідуванням, так і участі прокурора у розгляді кримінальних справ у суді. Цей же наказ об'єднує всі організаційні питання діяльності прокурорів на всіх стадіях кримінального провадження, тобто по суті йдеться про нагляд за додержанням і застосуванням КПК України. Отже, по суті цей наказ є не галузевим, а міжгалузевим.

Відповідно до нього основними критеріями оцінки ефективності здійснення прокурором своїх повноважень у кримінальному провадженні було визначено:

— своєчасне вжиття заходів щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, поновлення порушених прав та інтересів, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, забезпечення повного відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди;

— виявлення причин вчинення кримінальних правопорушень та умов,

що сприяли цьому, вжиття заходів до їх усунення;

— додержання законності при реєстрації, вирішенні заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення або ті, що готуються, забезпечення достовірності обліку показників щодо стану злочинності та досудового розслідування;

— забезпечення додержання вимог закону щодо швидкого, всебічного, повного, неупередженого розслідування і судового розгляду кримінального правопорушення; своєчасне скасування незаконних рішень у кримінальних провадженнях тощо (п. 3.9 наказу).

Привертає увагу на себе істотна зміна статусу працівників прокуратури, які беруть участь у здійсненні нагляду за додержанням законів у досудовому кримінальному провадженні. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI [7] (ст. 55 Закону про прокуратуру у новій редакції) колишні старші помічники і помічники прокурорів у міських, районних і прирівняних до них прокуратурах стали називатися прокурорами відповідних прокуратур. На важливу роль цього заходу для підвищення авторитету працівників прокуратури звернув увагу Генеральний прокурор України В. Пшонка [8, 4]. Як зазначила у своїй публікації прокурор Дніпропетровської області Н. Марчук, «...виходячи з положень КПК України, можна дійти висновку, що як в досудовому, так і в судовому кримінальному провадженні можуть діяти від імені органів прокуратури всі ті посадові особи, які передбачені у п. 15 ст. 3 нового КПК» [9, 5]. Безумовно, цей захід спрямовано на підвищення не лише авторитету, але й відповідальності прокурорів за доручену справу, у тому числі і перед людьми, які через різні причини опинилися у сфері кримінального провадження.

Принципове положення щодо організації нагляду у цій сфері міститься у частині ст. 37 КПК України. Відповідно до неї «прокурор, який здійснює пов-

новаження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування». На підставі п. 2 такий прокурор здійснює відповідні повноваження від початку до завершення, хоча через поважні причини його повноваження можуть бути передані іншому прокурору (ч. 3 цієї статті).

У принципі цю новацію слід оцінити позитивно, оскільки такий підхід дозволяє прокуророві постійно слідкувати за ходом розслідування, не упускаючи при цьому нічого, що могло б справити на нього негативний вплив. Зміцнюється процесуальна взаємодія з іншими учасниками процесу, особливо з потерпілим. Зазначений прокурор у подальшому також підтримує державне обвинувачення в суді. Проте при реалізації цієї норми уже виникають певні ризики і складні ситуації організаційно-управлінського характеру, пов'язані з розподілом обов'язків між прокурорами, на яких покладено здійснення інших функцій прокуратури. Крім того, «...покладення лише на особу, яка здійснювала процесуальне керівництво розслідуванням, підтримання державного обвинувачення в суді, може сприяти проявам упередженості з його боку» [10, 50]. Найкращий вихід зі складних ситуацій у цих питаннях може підказати тільки практика застосування зазначених норм.

Особливістю прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування є те, що прокурор його здійснює у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Навряд чи це можна вважати новацією нового КПК, тим більше, що зазначений термін часто використовувався в науковій літературі. Процесуальне керівництво розслідуванням завжди існувало і продовжує існувати. В його основі лежить наявність у прокурора владно-розпорядчих повноважень, яких він не має при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів, наприклад, він своєю владою може скасувати незаконну постанову слідчого. Крім того, прокурор не

здійснює організаційного керівництва розслідуванням, щоб не підмінити керівника слідчого підрозділу. Як зазначив у зв'язку із цим І. Бабенко, «...прокурор визнається ключовою фігурою досудового розслідування і має керувати всіма діями слідчого, давати йому доручення, приймати або погоджувати основні процесуальні рішення...» [11]. При цьому він має звертати особливу увагу на те, щоб при провадженні досудового розслідування не допускалися протиправні обмеження прав і свобод громадян. Тим більше, неприпустимим є сприяння з його боку порушенням прав свобод і свобод «в інтересах розслідування».

До останнього часу важливою проблемою захисту прав громадян, які потерпіли або вважали себе потерпілими від злочинних посягань, було реагування прокурорів на факти відмови прийняти від них заяви і скарги про злочини або тяганини із їх розглядом, приховування злочинів для створення видимості благополуччя із розкриттям злочинів. Тож не дивно, що автори проекту КПК знайшли своєрідний спосіб вирішення цих проблеми шляхом відмови від стадії порушення кримінального провадження і проведення дослідчої перевірки.

Зокрема, на прокуратуру покладено обов'язок з ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, наказ про створення якого видано Генеральним прокурором України 17 серпня 2012 р. [12].

Покладаються надії на те, що прокурори і слідчі одразу після внесення відповідних даних до реєстру почнуть досудове кримінальне провадження у повному обсязі.

Із цього приводу у науковців і практиків існували сумніви ще під час розробки законопроекту, які вони продовжують висловлювати і тепер. Зокрема, звертається увага на труднощі у «просіюванні» різної за характером інформації про кримінальні правопорушення, що потягне за собою зайві витрати часу і сил для «розслідування». При цьому «унеможливлення розгляду судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи на стадії досудового слідства, відкладення її пе-

ревірки судом на стадію попереднього розгляду кримінальної справи або на стадію розгляду її по суті, відстрочка судового контролю обмежують конституційне право людини на судовий захист» [13, 400]. Відтак Ю. Аленін запропонував у майбутньому при вдосконаленні КПК передбачити більш детальну регламентацію порядку прийняття, реєстрації заяв, повідомлень, іншої інформації про діяння, передбачені законом України про кримінальну відповідальність» [13, 402].

Звичайно, на першому етапі застосування нового процесуального порядку вирішення цих питань, очевидно, є неминучими труднощі в його застосуванні, пов'язані з недосвідченістю працівників, збоями в роботі електронних систем, які можуть досягти в умовах українських реалій досить широких масштабів.

Правозахисна діяльність прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законодавства органами досудового розслідування повинна бути спрямована не на здійснення нагляду взагалі, а предметно — на забезпечення виконання вимог кримінального процесуального законодавства на конкретному етапі досудового розслідування, додержання законності при провадженні окремих слідчих дій, виконання законів кожним учасником кримінального провадження. Такий обов'язок вимагає від прокурора необхідності ретельно вивчати роботу з розкриття і розслідування кожного кримінального правопорушення, вчасно оцінювання на предмет відповідності закону усієї діяльності (дій, бездіяльності, актів) усіх учасників досудового розслідування.

Здійснюючи нагляд у стадії досудового розслідування, прокурор повинен усунути порушення вимог закону при розслідуванні кримінальних правопорушень, що є можливим завдяки застосуванню правових засобів нагляду задля попередження, виявлення й усунення порушень законів.

Так, у наказі Генерального прокурора України № 4-2012 зазначено, що прокурори повинні забезпечити єдину систему організації нагляду за додержанням

законів усіма органами досудового розслідування, підтримання державного обвинувачення, оскарження незаконних судових рішень (п. 1.1).

Найбільш значущими у плані правоохоронної системи України підтверджується не лише дослідженнями всередині країни, але й практикою розгляду справ за скаргами українських громадян у Європейському суді з прав людини. Часто ці порушення встановлюються і доводяться не одразу після їх вчинення, а через досить тривалий час, тобто вони виявляються своєрідними «мінами уповільненої дії». Чи не тому зараз через 6–7 років доводиться вирішувати питання про покарання оперативників, суддів і прокурорів, причетних до тривалого ув'язнення невинних людей за вбивства, які, як згодом з'ясувалося, вчинив сексуальний маніяк? Тому обов'язком прокурора є вчасно і ретельно встановлювати обставини цих порушень і домагатися покарання винуватців, проявляючи при цьому оперативність, наступальність і принциповість.

Із початком дії нового КПК України сама доцільність «вибиття» показань про визнання вини є більш ніж сумнівною. Це певною мірою може мати сенс лише тоді, коли підозрюваний повідомив одному йому відомі обставини вчинення злочину і підкріпив їх вагомими доказами. В іншому разі визнання в сучасних умовах неминуче «зависне» в суді, якщо особа відмовиться від нього. У зв'язку із цим важко переоцінити положення ч. 4 ст. 95 КПК, відповідно до якої «суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку,

передбаченому ст. 225 КПК». Це стосується також показань свідків і потерпілого. Відтак прокуророві доцільно не лише у межах конкретних проваджень, але й в іншій формі впливати на свідомість працівників оперативних підрозділів і слідчого апарату з використанням практики ЄСПЛ на координаційних нарадах, зустрічах з оперскладом тощо, а на зустрічах з громадянами, виступах по телебаченню роз'яснювати їх права при виникненні конфліктних ситуацій з представниками силових структур.

Вважається, що необхідно виключено схвально поставитись до доповнення положень ч. 5 ст. 208 нового КПК частиною шостою, в якій відтворено ч. 5 ст. 106 КПК 1960 р., що копія протоколу затримання особи направляється прокурору. Проте вважаємо, що конструкція ч. 5 ст. 208 КПК України потребує свого уточнення. Зокрема, нею передбачається, що, по-перше, повідомлення прокурора лише у випадку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, тобто виходить, що про факти затримання особи за підозрою у вчиненні кримінальних проступків прокурор повідомлятися не повинен. По-друге, текстуальне тлумачення ч. 5 ст. 208 КПК України дозволяє зробити висновок, що вимога щодо негайності вручення протоколу про затримання стосується лише самої особи, а щодо прокурора просто вказано, що протокол «надсилається». Отже, в законодавчому порядку має бути вказівка про обов'язковість негайного повідомлення прокурора про затримання особи за підозрою скоєння кримінального правопорушення.

Відсутність прокурора серед кола осіб, які мають негайно повідомлятися про затримання особи, є тим більше нелогічним, зважаючи на те, що відповідно до ч. 3 ст. 132 нового КПК прокурор має доводити необхідність застосування «заходів забезпечення кримінального провадження», одним із яких і є затримання, а також він особисто звертається до суду з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі у розгляді клопотання про застосування

запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи погоджує подання такого клопотання слідчим (ч. 1 ст. 188 нового КПК України) або звертається з клопотанням до суду про застосування запобіжного заходу до особи, яку затримано без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, чи погоджує подання такого клопотання слідчим (ч. 1 ст. 192 нового КПК України). Слушно зазначає М. Косюта, що «при цьому він зобов'язаний ознайомитись з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення, обґрунтувати свою позицію перед судом... Дії прокурора з цих питань, хоча остаточне рішення приймає суд, стосуються захисту особистих прав і свобод потерпілих і обвинувачених та інтересів держави і суспільства...» [14, 165].

Перевіряючи законність і обґрунтованість повідомлення громадянину про підозру, прокурор з'ясовує, чи не обмежувалися права захисника при провадженні слідчих дій, у тому числі ті, які виконувалися за його клопотаннями, чи підозрюваного, чи забезпечена захиснику можливість зустрітись з підозрюваним наодинці, роз'яснити своєму підзахисному сутність пред'явленого обвинувачення, визначити і погодити з ним свою позицію в справі.

У цьому аспекті для реалізації правозахисних повноважень прокурор також зобов'язаний вживати заходів щодо сприяння особі у зв'язку із захисником (ст. 48 нового КПК України), у разі необхідності може залучити захисника до окремої слідчої дії (ст. 53 нового КПК України).

Для деяких прокурорів було б корисним взагалі переосмислити своє ставлення до адвоката-захисника і до адвоката-представника. Відносини між ними в ідеалі мають будуватися на взаємній професійній повазі до ролі кожного з них як сторін у процесі, в іншому разі — до розуміння рахуватися з вимогами закону щодо повноважень і прав прокурора і захисника. Такого розумін-

ня інколи не вистачає. Деякі прокурори не враховують наслідків своєї поведінки щодо свого процесуального опонента, не розуміють, що для них краще, за будь-яку ціну не дати «розвалити справу» і довести її до протиправного фіналу чи погодитися з опонентом, а відтак забезпечити себе від неприємностей і навіть від лави підсудних у майбутньому.

На жаль, у результаті опитування прокурорів лише 18 із ста дали ствердну відповідь на питання про те, чи схвалюють вони закладене у новому КПК України розширення прав захисника, який бере участь у досудовому кримінальному провадженні. Очевидно, шляхи до порозуміння слід шукати через такі заходи, як спільні зустрічі прокурорів і адвокатів, науково-практичні конференції із цих питань з участю вчених-юристів тощо.

Відповідно до п. 8.1 Наказу Генерального прокурора України № 4-2012 на прокурорів покладено обов'язок «...ураховувати, що запобіжний захід у виді тримання під вартою є винятковим, подавати клопотання про його застосування виключно у разі, якщо іншими запобіжними заходами неможливо забезпечити виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків чи запобігти передбаченим законом ризикам».

Виконання цієї вимоги дозволить остаточно подолати «традицію», яка бере початок ще з радянських часів, коли взяття під варту вважалось найнадійнішим запобіжним засобом. Лібералізація державної правової політики у цій сфері може потягнути за собою такі позитивні наслідки. По-перше, допоможе розвантажити слідчі ізолятори, саме перебування людей в яких само по собі можна вважати катуванням. По-друге, дозволить додержати критеріїв, які існують в інших демократичних країнах, де взяття під варту в порядку досудового кримінального провадження розглядається скоріше як виняток. По-третє, це значною мірою вплине на визначення судом покарання у бік його пом'якшення, особливо на його заміну штрафом.

Важливим етапом досудового кримінального провадження є участь прокурора у визначенні правового статусу особи, яку в перспективі може бути притягнуто до кримінальної відповідальності і засуджено.

Підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення визнається особа, яка або затримана за підозрою у цьому, або якій повідомлено про підозру (ч. 1 ст. 42 КПК). Натомість відповідно до ст. 276 КПК повідомлення здійснюється, по-перше, при затриманні особи на місці правопорушення чи безпосередньо після його вчинення і, по-друге, у разі обрання одного з передбачених законом запобіжних заходів; по-третє, за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, тобто незалежно від обрання чи необрання запобіжного заходу.

Повідомлення про підозру — це процесуальний документ, який певною мірою нагадує постанову про притягнення особи як обвинуваченого. При цьому у новому КПК спостерігається зміна акцентів у термінологічному визначенні статусу осіб, яким загрожує кримінальна відповідність, від ланцюжка «обвинувачений» — «підсудний» — «засуджений» / «виправданий», як у старому КПК до «підозрюваний» — «обвинувачений» (у результаті складання обвинувального акта) — «засуджений» / «виправданий». Слід казати, що використання терміна «підозрюваний» у досудовому провадженні більшою мірою відповідає принципу презумпції невинуватості, ніж термін «обвинувачений». Видається, в цій ситуації все-таки було би більш логічним не повідомлення про підозру, а визнання особи підозрюваним з винесенням відповідної постанови. Проте в сучасних умовах повертатися до попереднього порядку в принципі немає потреби.

Повідомляти про підозру має право як сам прокурор (п. 11 ч. 2 ст. 35 КПК), так і слідчий за погодженням з прокурором (п. «б» ч. 2 ст. 40 КПК). Таким чином, в обох випадках прокурор несе відповідальність за додержання закону при прийнятті цього процесуального

рішення. У зв'язку із цим, думається, потрібно доповнити ч. 2 ст. 36 пунктом про те, що прокурор «погоджує повідомлення слідчим особі про підозру».

Наостанок слід торкнутися ще двох питань охорони прав людини у процесі досудового кримінального провадження, вирішення яких має викликати пильну увагу прокурора.

Частиною 4 ст. 267 КПК закріплено можливість обстеження шляхом таємного проникнення слідчого до житла та іншого володіння особи для вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 257 КПК. Природно, що таємне обстеження житла здійснюються у відсутності господаря і членів його сім'ї і з використанням технічних засобів для проникнення в недоступні приміщення, щоб вони стали доступнішими. Конфіденційність подібної операції, звичайно, виключає присутність при цьому понятих. Таку можливість не було передбачено попереднім «недостатньо демократичним» КПК, хоча допускалося ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Потребу в застосуванні заходів визначає слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України. Отже, прокурор у жодному випадку не може зняти з себе відповідальність за можливі наслідки цього рішення.

Виявлені у ході негласного проникнення предмети, документи не вилучаються, лише фіксуються сліди вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [15, 676]. Проте найдосконаліше правове регулювання не може виключити того, що в результаті такого «рейду»: а) з приміщення зникнуть деякі предмети і документи, які там були, а натомість з'являться речі, яких не було, і їх виявлять у процесі наступного обшуку; б) відомості про відсутність у житлі господарів виявилися хибними або вони раптово з'явилися під час огляду і до прибулих спонтанно поставились як до грабіжників з усіма скандальними і навіть трагічними наслідками.

Хотілося б вислухати й інші точки зору щодо припустимості такої практи-

ки грубого порушення принципу недоторканності житла, але замовчувати цю проблему не можна.

Поки що таке нововведення схвалили лише 32 % опитаних прокурорів, 43 % дали негативну відповідь, решта утримались від відповіді.

Це ж стосуються й укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним (під час досудового) і обвинуваченим (під час судового провадження) (ч. 2 ст. 468 КПК), яка, будучи затвердженою судом, виключає судові провадження у змагальному процесі.

У літературі у зв'язку із цим резонно поставлено питання так: «Якщо сумнівів у правильності обвинувачення у прокурора немає, то немає і причин укладати якусь угоду. Якщо ж сумніви є, то він повинен або відмовитись від обвинувачення, або змінити його, керуючись при цьому ч. 3 ст. 62 Конституції України про те, що усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь». Відзначається також корупційний потенціал такої практики, коли до тиску на підозрюваного або обвинуваченого можуть залучатися, крім прокурора, також адвокати і судді, внаслідок чого з'являється визнання винуватості за відсутності об'єктивних доказів і неможливості спростування цього визнання після затвердження угоди судом [10, 52].

Переважає більшість опитаних нами прокурорів (83 %) позитивно оцінили запровадження можливості укладання угод про визнання вини. Можливо, на це вплинуло очікування на те, що застосування такого порядку значно пришвидшить процедури кримінальних проваджень, що і спостерігається у практиці деяких зарубіжних країн, особливо США.

Уявляється, укладення угоди про визнання вини має бути у майбутньому визнано припустимим лише тоді, якщо це супроводжується не лише розкаянням, яке може бути і фальшивим або вимушеним, але й наданням достовірної інформації, яка допомогла розкрити кримінальне правопорушення у повному обсязі.

Вважається, що практика застосування цієї норми та її аналіз служитимуть виробленню зваженої позиції щодо вирішення цієї проблеми.

Загалом же повноваження прокурора за умови їхнього правильного використання є надійною гарантією захисту прав учасників кримінального провадження шляхом своєчасного виявлення, усунення й попередження порушень вимог закону в процесуальній діяльності органів досудового розслідування.

Ключові слова: правозахисна діяльність прокуратури, захист прав і свобод громадян, правозахист, досудове кримінальне провадження, прокурорський нагляд.

У статті аналізуються окремі правозахисні повноваження прокурора у досудовому кримінальному провадженні та висловлюються пропозиції з вдосконалення законодавства в цій сфері.

В статті аналізуються отдельные правозащитные полномочия прокурора в досудебном уголовном производстве и высказываются предложения по совершенствованию законодательства в этой сфере.

The Public Prosecutor's Office some authorities on human rights defense are analyzed in the article and makes suggestions to improve the legislation in this sphere.

Література

1. Назаров В. В. Особливості діяльності органів прокуратури щодо захисту прав громадян у кримінальному провадженні // Держава та регіони. Серія: Право. — 2009. — № 3. — С. 98–105.
2. Конференція Генеральних прокурорів Європи (6 сесія), організована Радою Європи за сприяння прокуратури Угорщини. Будапешт, 29 квіт. — 1 трав. 2005 р. Підсумковий висновок. — Страсбург, 2005. — 5 с. // Інтернет-сайт Української асоціації прокурорів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uap.org.ua/ua/journal/1_5.html?_m=publications&t=rec&id=15722.

ua/ua/journal/1_5.html?_m=publications&t=rec&id=15722.

3. Про організацію прокурорського нагляду за дотриманням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність : наказ Ген. прокурора України від 3 груд. 2012 р. № 4/1 гн [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. — Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151868.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 8 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 22. — Ст. 303.

5. Лобойко Л. Структура кримінально-процесуальної компетенції прокурора // Вісник прокуратури. — 2006. — № 2. — С. 101–109.

6. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Ген. прокурора України від 19 груд. 2012 р. № 4гн [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. — Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151871.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4652-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 37. — Ст. 1371.

8. Пшонка В. П. Важливі аспекти діяльності органів прокуратури в світлі нового КПК // Вісник прокуратури. — 2012. — № 6. — С. 4–6.

9. Марчук Н. Щодо визначення поняття «прокурор» в кримінальному провадженні // Вісник прокуратури. — 2012. — № 8. — С. 3–10.

10. Долежан В. Проблеми участі прокурора у кримінальному судочинстві в аспекті судової реформи // Право України. — 2010. — № 5. — С. 48–54.

11. Бабенко І. В. Вплив положень кримінального процесуального кодексу України на реформування органів прокуратури // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2012. — № 3. — С. 62–67.

12. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань : наказ Генерального прокурора України від 17 серпня 2012 року № 69 //

Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=178960.

13. Аленін Ю. П. Особливості початку досудового розслідування за новим КПК України (позитивні і негативні аспекти) // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». — О. : Юрид. л-ра, 2012. — Т. XI. — С. 395–403.

14. Косюта М. В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства : монографія / М. В. Косюта. — О. : Юрид. л-ра, 2002. — 376 с.

15. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. У 2 т. Т. 1 / [О. І. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. — Х. : Право, 2012. — 768 с.